

ВЛИЯНИЕТО НА ХАГСКАТА КОНВЕНЦИЯ ОТ 1978 Г. ВЪРХУ ПРОЕКТА ЗА РЕГЛАМЕНТ ОТНОСНО КОМПЕТЕНТНОСТТА, ПРИЛОЖИМОТО ПРАВО, ПРИЗНАВАНЕТО И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РЕШЕНИЯ ПО ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ С ИМУЩЕСТВЕНИЯ РЕЖИМ МЕЖДУ СЪПРУЗИ

Христо Ангелов

INFLUENCE OF THE HAGUE CONVENTION 1978 ON THE PROPOSAL FOR A REGULATION ON JURISDICTION, APPLICABLE LAW AND THE RECOGNITION AN ENFORCEMENT OF DECISIONS IN MATTERS OF MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES

Hristo Angelov

Abstract: The adoption of European legislation on matrimonial property regimes is among the priorities of the European Union. There are two international conventions of the Hague Conference on Private International Law relevant to this issue, namely the Convention of 17 July 1905 on conflict of laws relating to the effects of marriage on the rights and duties of spouses in their personal relationships and with regard to their estates, and the Convention of 14 March 1978 on the law applicable to matrimonial property regimes.

Key words: proposal for a regulation, matrimonial property regimes, Hague conference.

В условията на нарастваща мобилност на населението¹, която е следствие от свободното движение на хора, услуги, стоки и капитали, е естествено да се увеличава и броят на браковете с международен елемент. Възникват имуществени отношения между съпрузи, граждани на различни държави. Много е вероятно както нормите на вътрешното право, така и нормите на международното частно право (МЧП) на свързаните с правоотношението държави да се различават съществено, което да води до стълкновение на закони.² Тези обективни дадености водят до необходимостта на приемането на общностен акт в тази област. Тази нужда е осъзната по-рано и не бива да се асоциира само с дейността на европейския

законодател. Хагската конференция по МЧП в рамките на своята тринадесета сесия приема конвенция, посветена на съпругеските имуществени отношения, която може да се определи като предшественик на предложението за регламент в тази област. Предметния ѝ обхват се отнася само до въпросите на приложимото право и по тази причина акцентът ще бъде поставен именно в съпоставката на разрешените на ХК78 и проекта за регламент, в частта му относно приложимия закон.

Взаимодействието между Хагската конференция по МЧП и нормотворческата дейност на Европейския съюз (ЕС) е безспорно. Съгласно чл. 3 от Статута на Хагската конференция по МЧП³ в

¹ По данни на Евростат за 2013 г., новопристигналите имигранти за годината са 18 570 в България, 692 713 в Германия, 280 772 в Испания, 307 454 в Италия, 332 640 във Франция, 129 428 в Холандия. За повече данни вж. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00176&plugin=1>.

² Според проф. Кутиков "ефективно стълкновение на законите в МЧП има в случаите, когато разпоредбите на насрещните национални системи на МЧП, заинтересовани от дадено гражданско правоотношение с международен елемент, предлагат крайни разрешения, противоположни едно на друго или най-малко чувствително несъвпадащи едно с друго." Вж. Кутиков, Вл. Международно частно право на НР България. С., 1976, с. 286 – 291.

³ Статутът е достъпен на интернет страницата на конференцията – <http://www.hcch.net>.

организацията могат да членуват и регионални организации за икономическа интеграция. С решение на Съвета от 5 октомври 2006 година относно присъединяването на Общността към Хагската конференция по МЧП се предприемат нужните стъпки за приемането на ЕС – една международна организация – за член на друга международна организация. Това става факт през 2007 г., когато ЕС става член на Хагската конференция. В настоящата статия ще бъде изследвана специално връзката между Хагската конвенция от 1978 година относно приложимото право по отношение на имуществения режим между съпрузи (ХК 78) и предложението за Регламент относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения по въпроси, свързани с имуществения режим между съпрузи (Предложението).

I. Приложно поле и универсален характер на ХК 78

Съгласно чл. 1 от ХК 78 от приложното ѝ поле са изключени въпросите относно издръжката между съпрузите, наследяването между тях и дееспособността им. Съгласно чл. 1, пар. 3 от Предложението от приложното поле на проекторегламента са изключени същият кръг въпроси, като тези в ХК 78, като са добавени още няколко изключения.

На издръжката е посветен Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка (Регламент 4/2009).⁴ Този регламент е един от най-добрите примери за влиянието на Хагската конференция по МЧП върху европейското МЧП. Относно приложимото право по въпросите, свързани със задължения за издръжка, Регламент 4/2009 съдържа един единствен текст – чл. 15 предвижда прилагането на Протокола относно приложимото към издръжката право от 2007 година, който представлява международен договор, създаден в рамките на Хагската конференция по МЧП.

Относно наследяването между съпрузите – от 17 август 2015 г. държавите членки са обвър-

зани с прилагането на Регламент (ЕС) № 650/2012 от юли 2012 г. относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство.⁵ Тук също може да посочим пример за въздействие на Хагската конференция по МЧП върху развитието на европейското законодателство в тази материя. Достатъчно е да споменем например Хагската конвенция от 1973 относно международното управление на наследства, в която се предвижда издаването на международно удостоверение за наследство. В чл. 1 на тази конвенция се дават основните белези на международно удостоверение за наследство, с което да се легитимират лицата с право да се разпореждат с движимото имущество на починалото лице. Уреденото с Хагската конвенция от 1973 удостоверение е първообразът на създаденото с Регламент 650/2012 европейско удостоверение за наследство. Регламент 4/2009 и Регламент 650/2012 са само два примера за въздействието на Хагската конференция по МЧП върху законотворчеството в ЕС.

В чл. 1, пар. 3 от Предложението изрично се посочва, че от приложното поле на бъдещия регламент са изключени въпросите за даренията между съпрузите, дружествата (companies) между съпрузите, както и въпросите за вида на вещните права по отношение на дадена вещ. Въпросите за даренията между съпрузите са уредени от Регламент (ЕО) № 593/2008. Видът на вещните права се определя по *lex rei sitae* – така чл. 64, ал. 1 от българския Кодекс на МЧП.

В чл. 2 на ХК 78 по традиция е провъзгласен универсалният характер на действието на конвенцията – конвенцията се прилага и в случаите, когато националността или обичайното местопребиваване на съпрузите, както и определеното за приложимо право, не са свързани с договаряща държава. За сравнение, чл. 21 от Предложението предвижда, че определеното съгласно разпоредбите на регламента право се прилага дори когато не е право на държава членка.⁶

⁴ За подробен анализ на Регламент 4/2009 вж. **Зидарова, Й.** Приложимо право към задълженията за издръжка по Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета. // Юридически свят, 2010, № 1.

⁵ Изследване на Регламент 650/2012 – **Йордански, Ст.** Наследяване по завещание в международното частно право. С., 2012.

⁶ Универсалният характер на актовете на ЕС в материята на МЧП, който те дължат до голяма степен на първоначалното му утвърждаване в дейността на Хагската конференция по МЧП, е принцип, за който съдим по редица разпоредби – чл. 2 Регл. 593/2008, чл. 3 Регл. 864/2007, чл. 4 Регл. 1259/2010, чл. 2 Хагски протокол от 2007 за приложимото право към задълженията за издръжка, чл. 20 Регл. 650/2012.

II. Автономия на волята

В своя чл. 3 ХК 78 въвежда като основен принцип на уредбата свободата на избор на приложимо право, която съпрузите могат да упражнят, за да изберат право, което да урежда имуществените им отношения. “Бащата” на теорията за автономията на волята – френският адвокат и професор Шарл Дюмулен⁷ свързва този принцип, впоследствие превърнал се в основен в редица институти, именно със съпругеските имуществени отношения. По делото *Ganay* от 1525 г. е прието становището на Дюмулен за предполагаем мълчалив избор на обичайната уредба, действаща в мястото на първото съпругеско местожителство при отсъствието на сключен брачен договор.⁸ Понастоящем, автономията на волята се свързва с редица институти – започвайки от уредбата на договорните отношения, където свободата на избор на приложимо право при случаи с международен елемент е неограничена и стигайки до наследственото право, където наследодателят може да се отклони от обективно приложимото право само в полза на правото на държавата, чийто гражданин е той. Следва да се държи сметка обаче, че формулирането на автономията на волята като принцип в уредбата на частните правоотношения с международен елемент води своето начало от съпругеските имуществени отношения. Затова и логично на първо място в уредбата им стои избраното от съпрузите право.

Свободата на избор на приложимо право е ограничена до правото на изрично посочени в чл. 3 ХК78 държави – правото на държава на която е гражданин някой от съпрузите или в която има своето обичайно местопребиваване към момента на избора, а също така правото на държавата, в която някой от съпрузите установява своето първо обичайно местопребиваване след сключването на брака.

Така избраното право се прилага към цялото имущество на съпрузите. Допустимо е отклонение от този принцип – независимо дали са упражнили, или не правото си на избор на приложимо право, съпрузите могат да изберат за приложимо към цялото или част от недвижимото си имущество правото на държавата, в която те се на-

мират – *lex rei sitae*. Също така те могат да се споразумеят, че ще отклонят обективно приложимото или избраното право в полза на правото по местонахождението на недвижимите имоти само що се отнася до придобитите в бъдеще имоти.

Подобно отклонение на приложимото право – избрано или обективно приложимо – в полза на *lex rei sitae* на недвижимите имоти, е изключено съобразно разпоредбите относно приложимото право в Предложението – чл. 15, озаглавен единност на приложимото право, предвижда единен статут по отношение на имуществото на съпрузите.

Изборът, предоставен на съпрузите съобразно Предложението, е ограничен до правните системи на следните държави – държавата на общото им обичайно местопребиваване, държавата по обичайното местопребиваване на един от съпрузите и държавата, на която е гражданин някой от съпрузите.

При сравнението с текстовете на ХК 78, посветени на избора на приложимо право, се вижда силното влияние на конвенцията. Различията между уредбата се свеждат до следното – на първо място следва да се отбележи различната подредба на хипотезите – това се дължи на факта, че общностният законодател по правило поставя акцента върху признака обичайно местопребиваване, за сметка на гражданството.⁹ Стремежът е ясен – свободното движение на хора, при което не е определящо чий гражданин е лицето, като приоритет се дава на това къде лицето се е установило да живее, къде е изградило връзки от професионален и личен характер. На второ място – в чл. 16, б. а) в Предложението се говори за общо обичайно местопребиваване на съпрузите, а в съответстващия текст на ХК 78 – чл. 3, предл. 3 – държавата, в която някой от съпрузите е установил своето обичайно местопребиваване след сключването на брака.

На трето място – вече споменатата възможност в ХК 78 съпрузите да отклонят прилагането на избраното право по отношение на дадени недвижими имоти. Въпреки тези различия, по същество уредбата на избор на приложимо право в конвенцията и тази в Предложението съвпадат.

⁷ Цит. по **Зидарова, Й.** Автономия на волята – стародавен и съвременен принцип на международното частно право (въспитателна студия), Автономия на волята в международното частно право. С., 2008, с. 11.

⁸ Пак там, с. 12.

⁹ В българския превод на чл. 16, б. б) от Предложението думата “общото” е грешка, сравни останалите версии.

III. Обективно приложимо право

В чл. 4, пар. 1 ХК 78 е посочено правото на коя държава се прилага, ако съпрузите не са се възползвали от възможността да изберат приложимо право. В този случай приложимо към техните имуществени отношения ще бъде правото на държавата, в която съпрузите установяват своето общо обичайно местопребиваване след сключването на брака. Посочването на *lex communis habitationis* е продиктувано от съобразяването с принципа на най-тесната връзка. Житейски по-вероятно е съпрузите да придобиват имущество на територията на държавата, в която установяват своето общо обичайно местопребиваване. Логично е имуществените отношения между съпрузите да бъдат подчинени на правото на тази държава, а не на правото на държавата, чиито гражданин е някой (или двамата) от съпрузите.

“Откъсването” от закона на държавата по общото гражданство на съпрузите познава ограничения. В пар. 2 на чл. 4 ХК 78 са изброени хипотезите, в които общото отечествено право на съпрузите се ползва с примат спрямо правото на общото им обичайно местопребиваване. На **първо** място, на държавите съдоговорителки е предоставена възможност посредством декларация по чл. 5 ХК 78 да обявят за приложимо своето право спрямо съпрузи, притежаващи тяхното гражданство, независимо от това къде съпрузите установяват своето общо обичайно местопребиваване. Подобна декларация няма действие, ако съпрузите запазят своето общо обичайно местопребиваване на територията на държавата, в която те са пребивавали за период не по-малко от пет години преди сключването на брака – чл. 5, пар. 2 ХК 78 *in initium*. Общото отечествено право на съпрузите ще бъде приложено и в тази хипотеза, ако държавата, в която съпрузите са се установили е държава съдоговорителка, направила предвидената в чл. 5 декларация. Ако се касае за държава, която не е страна по ХК 78, то тогава би се приложило общото отечествено право на съпрузите, въпреки че е налице общо обичайно местопребиваване, продължило не по-малко от пет години, при условие че международното частно право на тази държава предвижда прилагане на общото отечествено право на съпрузите. Тази сложна уредба може да се обясни с желанието на някои от страните съдоговорителки да разширят прилагането на правото на държавата по общото гражданство на съпрузите.

Съобразяването с международното частно право на недоговарящи държави може да се обясни със стремежа за съобразяване с правната система да държавата, в която съпрузите установя-

ват своето общо обичайно местопребиваване. По този начин, независимо към кой съд те се обърнат с молба за разрешаване на техен спор, ще се приложи едно и също право – ако те се обърнат към орган на държавата, в която е тяхното общо обичайно местопребиваване, то този орган, прилагайки собствените си норми на международното частно право, ще приложи общото им отечествено право. Ако те се обърнат към компетентния орган в собствената си държава, страна по конвенцията, то той, съобразявайки се с предвиденото в чл. 5, пар. 2 *in fine* ХК 78 ще зачете международното частно право на другата държава и също така ще приложи общото отечествено право, което в този случай съвпада с *lex fori*.

Напредничевата уредба, състояща се в прилагането на правото по общото обичайно местопребиваване на съпрузите е „задушена” от възможността държавите да се отклонят от нея посредством предвидената декларация. Този риск винаги съществува при използването на международни договори за създаването на уеднакви отпращащи норми. Уреждането на имуществените отношения между съпрузите посредством общностен акт е средство за избягването от подобни рискове.

Връщайки се на чл. 4 ХК 78 и разглеждайки **втората** възможна хипотеза, при която приложимо е правото на държавата по общото гражданство на съпрузите, отново откриваме тенденцията за разширяване на прилагането на общия *lex patriae*. Есенцията на уредбата е следната – съпрузи, притежаващи общо гражданство на недоговаряща държава установяват своето общо обичайно местопребиваване в договаряща държава или в трета държава. В този случай, ако международното частно право на държавата, чиито граждани са съпрузите, предвижда прилагане на своето вътрешно право, в качеството му на общ *lex patriae*, то договарящата държава, към чиито съд е отнесен спора, ще приложи общия отечествен закон, при условие, че е направила декларация по чл. 5 ХК 78. Ако съпрузите пък са установили своето обичайно местопребиваване в трета държава, чието международно частно право също предвижда прилагане на правото на държавата по общото гражданство на съпрузите, то отново стигаме до неговото приложение. До така описана хипотеза ще се стигне в случаите, когато съпрузи разполагат с имущество на територията на държава, страна по конвенцията, не са нейни граждани и нямат общо обичайно местопребиваване на нейната територия.

В чл. 6 от Предложението, озаглавен „Субсидиарна компетентност”, е визиран именно този случай. Предвидено е, че ако никой съд не е ком-

петентен съгласно предишните текстове, то съдът на държава членка е компетентен, доколкото някой от съпрузите или двамата съпрузи притежават имущество там. В този случай компетентността на съда е ограничена само по отношение на имуществото в тази държава членка.

Третият случай, визиран в чл. 4 ХК 78, при който приложим е общият *lex patriae* – ако двамата съпрузи не установят обичайно местопребиваване в една и съща държава, то тогава приложимо е правото на държавата по общото им гражданство.

Ако съпрузите не са граждани на една и съща държава, то тогава ще се приложи правото на държавата, с която двамата съпрузи са най-тясно свързани, като се имат предвид всички обстоятелства – чл. 4, пар. 3 ХК 78.

В обобщение – обективно приложимо съгласно ХК 78 е правото на държавата по общото обичайно местопребиваване на съпрузите, но са въведените изключения, при които се прилага правото на държавата по общото им гражданство. *Lex proxiima* е приложимият закон в случай на отсъствие на общо обичайно местопребиваване и гражданство.

В Предложението въпросът с обективно приложимото право е решен по сходен начин, както в ХК 78, като разбира се е даден примат на приложението на закона по общото обичайно местопребиваване. В чл. 17 от Предложението са предвидени три каскадни привръзки. На първо място, това е правото на държавата по общото обичайно местопребиваване на съпрузите. Ако те нямат общо обичайно местопребиваване, приложим закон е общият *lex patriae*. Последната привръзка, влизаща в действие при липса на общо обичайно местопребиваване и общо гражданство – правото на държавата, с която съпрузите имат най-тесни връзки, като се отчитат всички обстоятелства, като за разлика от ХК 78, европейският законодател е посочил едно от обстоятелствата, които трябва да се имат предвид, а именно мястото на сключване на брака.

IV. Промяна на приложимото право

Съгласно чл. 6 ХК 78 съпрузите могат да решат да сменят правото, приложимо към имуществените им отношения. Те могат да изберат

или правото на държавата, чиито гражданин е някой от съпрузите към момента на избора или правото на държавата, в която някой от съпрузите има своето обичайно местопребиваване към момента на избора. Отново е предвидена възможност съпрузите да отклонят прилагането на така избраното право спрямо свои недвижими имоти.¹⁰

В Предложението също е предвидена възможност страните да сменят правото, приложимо към техните имуществени отношения – чл. 18 предоставя възможност за избор на правото на държавата, в която обичайно местопребивава някой от съпрузите към момента на избора или на държавата, чийто гражданин е, отново с темпорална привръзка – към момента на избора. Кръгът от правни системи по ХК 78 и Предложението съвпадат, но тук следва да бъде отбелязано семантичното значение на подредбата на възможностите за избор – в Предложението на първо място е посочена държавата по обичайното местопребиваване на някой от съпрузите, тъй като водещ за европейския законодател критерий е обичайното местопребиваване, а не гражданството.

По отношение на защитата на третите лица чл. 9 ХК 78 предвижда, че определеното по правилата на конвенцията право не може да се противопостави на третите лица, освен ако те са знаели или би следвало да знаят кое е това право. Противопоставимостта важи също, ако са спазени изискванията за вписване, съгласно приложимото към имуществените отношения на съпрузите право. В Предложението чл. 18, пар. 3 предвижда, че смяната на приложимото право не засяга правата на третите лица, придобити съгласно досега действалото право.

V. Съдба на ХК 78

ХК 78 влиза в сила на 1-ви септември 1992 г. Тя е ратифицирана от три държави – Франция, Люксембург и Холандия. ХК 78 е изминала труден път, преди да влезе в сила, 14 години след подписването ѝ.¹¹ Какво ще стане с ХК78, ако Предложението бъде прието?

Връзката със съществуващи международни конвенции е уредена в чл. 36 от Предложението – първият параграф прогласява, че прилагането на двустранни или многостранни конвенции, по които страни са една или няколко дър-

¹⁰ Тази възможност беше обяснена по-горе в статията – вж. II. Автономия на волята.

¹¹ Неголемият успех, който постига ХК 78, се отдава на факта, че „тя е неизбежен компромис между желанията на държавите, които настояват, да се приложи отечественият закон и държавите, които отдават предпочитание на закона на държавата на постоянното местожителство” – вж. **Каменова, Цв.** Унифициране на международното частно право. С.: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1991, с. 61 – 62.

жави членки, не се засяга от регламента. Съгласно втория параграф на чл. 36 от Предложението обаче, бъдещият Регламент ще има предимство пред конвенциите, уреждащи въпроси от предметния му обхват, и сключени само между държави членки. В случая с ХК 78 тези предпоставки са изпълнени, следователно след евентуалното приемане на общностна уредба в материята на приложимото право към имуществените отношения между съпрузите, ХК 78 ще загуби значение.

VI. „Старата“ Хагска конвенция – 1905¹²

ХК 78 е трябвало да даде съвременна постановка на въпросите, предмет на Хагската конвенция от 1905 г. относно стълкновението на закони, отнасящи се до последиците на брака върху правата и задълженията на съпрузите в личните им отношения и върху имуществото им (ХК 1905).¹³ Както вече беше отбелязано, ХК 78 действа само между три държави.

В чл. 2 ХК 1905 е предвидено, че при липса на споразумение, ефектът на брака върху имуществото на съпрузите се урежда от отечественото право на съпруга. Последваща промяна на гражданството на някой от съпрузите не променя имуществения режим. Възможността съпрузите да уредят отношенията си посредством брачен договор се преценява съгласно отечественото им право – чл. 4 ХК 1905 – като правата на третите лица са гарантирани със забраната за обратно действие на промяната на имуществения режим.

VII. Родният Кодекс на международно-частно право

Уредбата на имуществените отношения в българския Кодекс на международното частно право (КМЧП) също е повлияна от ХК 78.¹⁴

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Кутиков, Вл. Международно частно право на НР България. С., 1976. // **Kutikov, Vl.** *Mezhdunarodno chastno pravo na NR Bulgaria*. S., 1976.

Зидарова, Й. Автономия на волята – стародавен и съвременен принцип на международното частно право (встъпителна студия), Автономия на волята в

Съгласно чл. 79, ал. 4 КМЧП съпрузите могат да изберат приложимо право към своите имуществени отношения, при условие, че подобен избор е допустим от обективно приложимото право. Обективно приложимото спрямо имуществените отношения право е това, което се прилага и спрямо личните – чл. 79, ал. 3 КМЧП. Това е на първо място общият отечествен закон (чл. 79, ал. 1 КМЧП), а при липса на такъв – закона на държавата по общото обичайно местопребиваване (чл. 79, ал. 2 КМЧП). Последната предвидена възможност – правото на държавата, с която и двамата съпрузи общо са в най-тясна връзка.

В чл. 81 КМЧП са предвидени случаите, в които избраното приложимо право може да бъде противопоставено на трети лица. Уредбата по съществото си съвпада с уредбата по чл. 9 ХК 78 – противопоставимостта спрямо трети лица е възможна при тяхно знание относно прилагането на избрано чуждо право, при незнание поради небрежност, както и когато се касае за вписване, което е надлежно извършено.¹⁵

VIII. Заключение

Историята на законодателната дейност на ЕС в областта на МЧП показва, че все по-голям кръг материи стават предмет на общностни актове. Приемането на Предложението и превръщането му в действащо право е срок, а не условие. Доброто познаване ХК 78 е важно с оглед на факта, че редица от постановките в нея са намели място в Предложението. Родният КМЧП също дава модерна уредба на въпроса за приложимото право към имуществените отношения между съпрузите, вдъхновена от ХК 78.

международното частно право. С., 2008. // **Zidarova, Y.** *Avtonomia na volyata – starodaven i savremenen printsip na mezhdunarodното chastno pravo (vstapitelna studia)*, *Avtonomia na volyata v mezhdunarodното chastno pravo*. S., 2008.

Зидарова, Й. Приложимо право към задълженията за издръжка по Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета. // Юридически свят, 2010, № 1. // **Zidarova, Y.** *Prilozhimo pravo*

¹² Текстът на конвенцията е достъпен на <http://hcch.net>

¹³ **Каменова, Цв.** Цит. съч., с. 61.

¹⁴ **Тодоров, Т.** Международно частно право. Европейският съюз и Република България. С.: Сиби, 2010, с. 224.

¹⁵ Вж. IV Промяна на приложимото право.

kam zadalzheniyata za izdrazhka po Reglament (EO) № 4/2009 na Saveta. // Yuridicheski svyat, 2010, № 1.

Йордански, Ст. Наследяване по завещание в международното частно право. С., 2012. // **Yordanski, St.** Nasledyavane po zaveshtanie v mezhdunarodno chastno pravo. S., 2012.

Каменова, Цв. Унифициране на международното частно право. С., Унив. изд. Св. Климент Ох-

ридски, 1991. // **Kamenova, Tsv.** Unifitsirane na mezhdunarodno chastno pravo. S., Univ. izd. Sv. Kliment Ohridski, 1991.

Тодоров, Т. Международно частно право. Европейският съюз и Република България. С.: Сиби, 2010. // **Todorov, T.** Mezhdunarodno chastno pravo. Evropeyskiyat sayuz i Republika Bulgaria. S.: Sibi, 2010.